

szerint – megtalálta, függetleníti magát minden emberi szemponttól: kritikától, igénytől, rendeléstől, sértegetéstől. Egyedül élete normája és lelki „ösztonei” szerint alkot, de mindig az isteni Szellem és a teremtett Anyag tiszteletével. Mert meg kell becsülni az anyagot, a testet, amely képes hordozni a szellemi valóságokat, a lélek érzéseit. Tisztelnünk kell a világot – vallja Prokop festészete –, amelyet Isten méltónak tartott arra, hogy arcvonásait magára vegye, az örök szeretetet és jóságot hirdesse.

Prokop Péter önmaga megtalálása, „nagy megtérése”, művészetének harmadik korszaka teljes egészében Róma nevéhez kapcsolódik. Róma Prokop számára a többszörös „új-jászületés” városa, élete színtere. Hűséges akar maradni hozzá. De szülőhazájáról sem feledkezik el, alkotásaival akar jelen lenni köztünk.

Nem az ő kára, hogy nem vesszük eléggé tudomásul.

Főhajtással és csodálattal tartozunk neki

Csanád Béla

(Elhangzott a Művészetbarátok Egyesületének Prokop-estjén, 1984. február 24-én.)

Színház

GORKIJ

Éjjeli menedékhely

A könyveknek sorsuk van, tartja a régi mondás. Miért ne lenne sorsa a színdaraboknak? Ez jutott eszembe, mikor Magyarország legújabb színházépületében, a győri Kisfaludy Színházban ültem Gorkij *Éjjeli menedékhely* című drámájának előadásán. A színpadon a gorkiji nyomortanya lakói és a díszletek nemcsak arról beszéltek, hogy számunkra már szinte elképzelhetetlen fizikai mélységei léteztek-léteznek az életnek, de az emberi léleknek is vannak mélységei, kavernái, amelyekből – simogatásra vagy rugásra – fölsüvölt a szenny éppúgy, mint a betemetett jóság.

Azt hihetné bárki, az a véleményem, hogy nem volt érdemes elővenni Gorkij darabját, poros ez már, ahogy mondani szokták. Lehet-e üzenet-értéke a nyomorúságnak és kiszolgáltatottságnak egy relatíve jóléti társadalom polgára számára?

Gorkij 1902-ben írta művét; s ez a fizikai nyomor rongyaival, éhezésével, munkanélküliségével valóban távol áll tőlünk. De

van egy belső vonulata a drámának, a naturalis rongyokba burkolt emberi szívek szenvedése, a bűn alól olykor fel-felcsillanó szépsége és jóra szomjúzása.

Szükség van Gorkij darabjára, mert még sokan vannak, akik nem tudják, hogy: „Mi az igazság? Az ember – az az igazság... Tisztelni kell az embert! Nem sajnálni...” Jobb ruhákba öltözöttek és emberibb lakásokban lakva változott-e a helyzet egyáltalán? Empátiáról beszélünk állandóan, de *nem tiszteljük* a másik embert, meg sem halljuk felszakadó lelki gyötrelmeit, és *tisztelve* nem segítjük, hogy megváltozhasson.

Ezt mondja a darab, ettől aktuális.

S ha egy régen írt színdarab aktuális, akkor az már klasszikus. Ha az ember véleményét formál egy színdarab előadásáról, szükségképpen hasonlítgatja ugyanannak a darabnak régebben látott előadásaihoz.

A kritikák legtöbbször kifogásolják Luka szerepértelmezését, mert a rendezések Lukát központi, sőt legfőbb figurává teszik,

aki fideista, már-már vallásos szövegével (Gorkij szövege!) és a szöveg hangsúlyaival (a Lukát alakító színész vagy a rendező hangsúlyai!) félreértelmezi a darab mondanivalóját.

A drámának valóban próbaköve Luka alakja. Jól emlékszem Pécsi Sándor egyébként kitűnő alakítására a darab 1956-os Madách Színház-beli előadásán: sztarszerű maszkiára, magát vonszoló mozgására, elvékonyult, öreges hangjára. Pécsi törődött öregembert játszott, tolsztoji figurát, akiről valóban el tudom hinni, ahogy a darab szereplői többször is mondják: „hazudott az öreg”, – hazudott, hogy másoknak elviselhetővé tegye a valóságot. A győri előadás Luka apója egészen más. Öreg, de nem szenilitásában jóságos, nem szent szélhámós. Fekete Tibor határozott, energikus mozgású, nem reszketeg hangú Luka apót jelenít meg színpadra. Ez a Luka tudja, mit akar. Nemcsak szánalma teszi a többiek testvérévé, hanem hite. Ez a hit emeli őt az Éjjeli menedékhely többi lakója fölé erkölcsileg, emberileg. Ideológiai ellenlábasa, Szatyin sem tud szabadulni hatásától. Mikor a Bátor az imádkozó Tatárra mutat, Szatyin ezt mondja: „Hagyd. Derék fiú ez... Ne zavarj. Ma én jó vagyok... Fene tudja miért!... Az ember – több annál – több annál, hogy csak jóllakják.” Ezek a mondatok csak Fekete alakításának fényében válnak igazán hitelessé Szatyin szájából. Illés István rendezése nagyon finoman, de jelentőségteljesen helyezte el még két mellékhangsúlyt a darabban. Ezek a Színész és a Tatár színpadi játékában revelálódtak. A Színész (Paláncz Ferenc kitűnő, érzékeny alakítása) azt játssza el, hogy a hit, amit Luka plántált belé, csodát művel. Ez az emberi roncs felül tud emelkedni saját gyöngeségén, értéktelenségén. Még Luka eltűnte után is. Csak az emberi szeretet abszolút hiánya döbbsenti rá, hogy nem érdemes élni szeretet nélkül. Az elő-

adás legdöbbenetesebb pillanata, mikor kéri a Tatárt, hogy imádkozzon érte, s az mintha fontolgatná, tegye-e. Majd miután rájön, hogy érte sem tesz senki semmit, a Színész arcába vágja az „Imádkozz magad!” szavakat. Semmi kétségünk nem lehet, a Színész most nagyon fontosat kér, számára pillanatnyilag a legfontosabbat. Ezt a Tatár is tudja. Ő azzal akarja megbosszulni a világot, amelyik olyan gonosz hozzá, hogy megtagadja egy rászorulótól az imát, amely még megmenthetné. S ezzel a halálba kergeti. A Tatárt mint villám sújtja a felismerés, mit követett el. Ezért bünteti önmagát azzal, hogy hívó mohamedán léteire elfogadja a felkínált pálinkát, és ezzel mintegy szimbolikusan átadja lelkét a kárhozatalnak, testét a „mélységnek”, amelyben mostmár erkölcsé és hite nélkül nem különbözik a többiektől. Remélés, ahogy Paláncz Ferenc és Szűcs István kifejti és játékaival értelmezi az általuk ábrázolt figurák tragédiáját. Már csak ezért érdemes volt előadni a drámát.

S hogy az olyan sokat hangoztatott empátia az emberek között valóság legyen.

„Az irodalom célja – segíteni az embernek, hogy megértse önmagát, jobban higgyen magában, és kifejlődjék benne az igazságra való törekvés; harcolni kell az emberekben megbúvó aljasság ellen, meg kell találni bennük a jót, felkelteni lelkükben a szégyent, haragot, férfias bátorságot, mindent megtenni azért, hogy az emberek nemesen erősek legyenek, és átszellemítsék életüket a szépség szent fuvallatával.”

Talán Gorkij – aki e sorokat írta – örülne legjobban, ha *Mélységben* című drámája, melyet hazánkban *Éjjeli menedékhely* címen játszanak a színházak, teljesen korszerűtlenné válna. Nem lenne klasszikus. És így végképp lekerülne a színházak repertoárjáról.

Bognár Lambert

Hibaigazító: Júniusi számunk 468. oldal 16. sorában téves adatot közöltünk. A sor helyesen... belül 1,7 százaléka, azaz 11,8 millió fő katolikus (1980).